

Łukasz Pohl*

Propozycja nowelizacji art. 18 Kodeksu karnego

Niniejszym poddaję pod rozważenie propozycję dodania do art. 18 Kodeksu karnego¹ paragrafu 1a o następującym brzmieniu:

„Art. 18. § 1a. Dokonanie kierowania wykonaniem czynu zabronionego przez inną osobę oraz dokonanie polecenia wykonania czynu zabronionego osobie uzależnionej od wydającego polecenie nie są uwarunkowane wykonaniem czynu zabronionego przez osobę mającą wykonać czyn zabroniony”.

UZASADNIENIE²

Analiza dorobku doktryny prawa karnego w zakresie wykładni art. 18 § 1 k.k., a więc przepisu wskazującego na to, kto odpowiada za sprawstwo, ujawnia, że określone w nim formy sprawstwa niewykonawczego pod postacią sprawstwa kierowniczego oraz pod postacią sprawstwa polecającego są niejednolicie w niej postrzegane, gdy chodzi o wskazanie momentu ich dokonania. Z jednej bowiem strony podnosi się – i jest to bez wątpienia stanowisko dominujące w literaturze przedmiotu – że wymienione formy sprawstwa można uznać za dokonane tylko wtedy, gdy osoba mająca wykonać czyn zabroniony dokona tego czynu³, z drugiej zaś – że są one dokonane wtedy, gdy zakończono czynność kierowania wykonaniem czynu zabronionego – w przypadku sprawstwa kierowniczego, oraz gdy wydano polecenie wykonania czynu zabronionego – w przypadku sprawstwa polecającego⁴.

* Prof. dr hab. Łukasz Pohl jest pracownikiem Sekcji Prawa i Procesu Karnego w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości w Warszawie oraz pracownikiem Katedry Prawa Karnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego; Polska, e-mail: lukasz.pohl@iws.gov.pl; lukasz.pohl@usz.edu.pl

¹ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.) – dalej k.k.

² Treść uzasadnienia bazuje na ustaleniach wypracowanych i rozwijanych przeze mnie m.in. w następujących opracowaniach mojego autorstwa: *Obiektywna istota sprawstwa w ujęciu polskiego prawa karnego (uwagi na marginesie lektury pracy P. Kardasa „Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie”)*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2004/2, s. 287–293; *Zawartość normatywna przepisu art. 18 § 1 k.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2006/2, s. 19–25; *O kulturze prowadzenia dyskusji i jej meritum słów kilka – uwagi na marginesie artykułu Piotra Kardasa „Sprawstwo kierownicze i polecające – wykonawcze czy niewykonawcze postaci sprawstwa?”*, „Przegląd Sądowy” 2006/11–12, s. 262–266; *Sprawstwo zleceńdawcze – nowa zjawiskowa forma czynu zabronionego (uwagi na tle projektu zmian kodeksu karnego)*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2007/3, s. 73–81; *Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym. Zagadnienia ogólne*, Poznań 2007; *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2015.

³ Tak m.in. P. Kardas, *Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie*, Kraków 2001, s. 507 i n., a także 533 i n.; A. Liszewska, *Współdziałanie przestępne w polskim prawie karnym. Analiza dogmatyczna*, Łódź 2004, s. 102; A. Zoll, *Sprawstwo bez wykonania czynu zabronionego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009/2, s. 179.

⁴ Taki pogląd prezentuję osobiście w przywołanych wyżej opracowaniach mojego autorstwa (zob. przypis 2).

Pierwsze ze wskazanych stanowisk interpretacyjnych opiera się na założeniu, że określone w art. 18 § 1 k.k. formy sprawstwa oparto na koncepcji zjawiskowych postaci sprawstwa, a więc na założeniu, którego centralnym składnikiem jest teza, że każda z wymienionych w art. 18 § 1 k.k. form sprawstwa jest sposobem zrealizowania znamion czynu zabronionego opisanego w części szczególnej Kodeksu karnego. Już w tym miejscu odnotujemy, że teza ta jest ewidentnie kontrfaktyczna, bowiem poza wszelkim sporem pozostaje fakt, że nie sposób zrealizować znamion czynu zabronionego określonego w części szczególnej Kodeksu karnego, a więc – innymi słowy – wykonać czynu zabronionego, zachowaniami będącymi sprawstwem kierowniczym oraz sprawstwem polecającym, gdyż zachowania te – ze swej istoty – nie polegają na wykonaniu czynu zabronionego, lecz na niebędącym wykonaniem czynu zabronionego kierowaniu wykonaniem czynu zabronionego – w przypadku sprawstwa kierowniczego, i na niebędącym wykonaniem czynu zabronionego poleceniu wykonania czynu zabronionego – w przypadku sprawstwa polecającego⁵.

Drugie stanowisko opiera się natomiast wyłącznie na wykładni art. 18 § 1 k.k. oraz na niespornych utaleniach teoretycznoprawnych odnoszących się do dopuszczalnej struktury normy prawnej. Jeśli chodzi o odwoływanie się do wykładni rzeczonożego przepisu, to stanowisko to akcentuje, że nie sposób odtworzyć zeń⁶ warunku wykonania czynu zabronionego jako elementu koniecznego dla przyjęcia dokonania sprawstwa kierowniczego oraz sprawstwa polecającego; z art. 18 § 1 k.k. nie da się bowiem tego wyinterpretować. W zakresie zaś wspomnianych ustaleń zwraca ono uwagę na niemożność wkomponowywania warunku wykonania czynu zabronionego w treść norm sankcjonowanych zakazujących sprawstwa kierowniczego oraz sprawstwa polecającego. Niemożność ta wynika bowiem z nonsensowności wówczas zabiegu sytuowania tego warunku pośród okoliczności kształtujących hipotezę (zakres zastosowania) rzeczonych norm. Wszak warunek sytuowany w hipotezie normy musi poprzedzać zachowanie normowane w zakresie normowania (a więc w dyspozycji) normy. Tymczasem w wypadku analizowanych form sprawstwa jest tak, że wykonanie czynu zabronionego jest zachowaniem mającym miejsce – i to bezspornie – po zrealizowaniu zachowań statuujących sprawstwo kierownicze i sprawstwo polecające. Słowem, w omawianym ujęciu wykładni znamion rozważanych form sprawstwa akcentuje się z całą mocą, że ich (pełne) wypełnienie jest całkowicie niezależne od ewentualnego zachowania się osoby mającej wykonać czyn zabroniony, że tym samym normę sankcjonowaną zakazującą sprawstwa kierowniczego jej adresat (którym – co zrozumiałe – jest każdy człowiek⁷) będzie przekraczał nie w momencie wykonania czynu zabronionego przez osobę kierowaną, lecz w momencie ukończenia czynności kierowania wykonaniem czynu zabronionego, a zatem niezależnie od efektywności tej czynności, a normę sankcjonowaną zakazującą sprawstwa polecającego jej adresat (którym jest również każdy człowiek⁸) będzie przekraczał nie w momencie wykonania poleconego czynu

⁵ Trafność tej opinii umacniają oczywiście przykłady, jak choćby ten, który wskazuje, że nie sposób zabić człowieka czynnością kierowania wykonaniem zabójstwa człowieka czy czynnością wydania polecenia wykonania zabójstwa człowieka.

⁶ Tj. ani z jego warstwy deskryptywnej (językowej, literalnej, tekstualnej), ani z jego warstwy normatywnej (dyrektywnej, dyrektywnej).

⁷ Sprawstwo kierownicze jest bowiem powszechnym typem czynu zabronionego.

⁸ Sprawstwo polecające jest bowiem niespornym przykładem powszechnego typu czynu zabronionego.

zabronionego, lecz w momencie wydania polecenia wykonania czynu zabronionego, a zatem znów niezależnie od efektywności czynności rzeczzonego polecenia. Krótko mówiąc, w referowanym ujęciu sprawstwo kierownicze oraz sprawstwo polecające ujmują się krańcowo nieakcesoryjnie, a więc w oparciu o czytelną formułę, że każdy odpowiada karnie za to, co sam uczynił, a zatem najzupełniej niezależnie od tego, co uczynił podmiot mający wykonać czyn zabroniony. Tym samym ujmują się je w sposób diametralnie odmienny od pierwszego stanowiska interpretacyjnego, które w konsekwencji nakazuje przyjąć różną kwalifikację prawną kierownictwa oraz poleceniodawstwa w zależności od tego, co uczynił wykonawca; jeśli zrealizował on znamiona czynu zabronionego przyjmuje się tu dokonanie sprawstwa kierowniczego oraz sprawstwa polecającego, jeśli natomiast ich nie zrealizował przyjmuje się usiłowanie sprawstwa kierowniczego oraz sprawstwa polecającego (pomimo zakończenia czynności kierownictwa i poleceniodawstwa) – co jest niezaprzeczalnym pogwałceniem kontytucyjnej zasady równego traktowania jednostki przez prawo.

Wskazany stan interpretacyjnych rozbieżności oraz przekonanie o wyższości merytorycznej drugiego i mniejszościowego sposobu wykładni znamion sprawstwa kierowniczego i sprawstwa polecającego uzasadnia wystąpienie z wyłuszczonej na wstępie propozycją. Jej zadekretowanie w tekście prawnym uniemożliwi bowiem błędną – i co gorsza szeroko rozpowszechnioną – wykładnię art. 18 § 1 k.k., wykładnię zapewne przemożnie oddziałującą na praktykę stosowania tego przepisu.

Abstract

Łukasz Pohl, *Proposal of amendment to Art. 18 of the Criminal Code*

This paper presents a proposal to amend Art. 18 of the Criminal Code by adding a provision which would determine that organising or directing the commission of an offence are both non-accessory in character. These proposals find their theoretical basis in normological analyses within the derivational paradigm of statutory interpretation. These analyses reveal in particular that each form of co-perpetration is based on a dedicated, exclusive norm relating to the sanction, whose normative scope covers only the behaviour of that single type. An important factor in support of this approach is the principle of liability only for what a person has done, that is, independently of the effectiveness of the perpetrator's act.

Keywords: *organising the perpetration of an offence, directing the commission of an offence, accessory character, individualisation of criminal liability*

Streszczenie

Łukasz Pohl, *Propozycja nowelizacji art. 18 Kodeksu karnego*

W niniejszym opracowaniu przedstawiono propozycję zmiany art. 18 Kodeksu karnego poprzez dodanie do niego przepisu, w którym przesądzono by o nieakcesoryjnym charakterze sprawstwa kierowniczego oraz sprawstwa polecającego. Propozycje te znajdują teoretyczno-prawne oparcie w analizach normologicznych realizowanych w ramach derywacyjnego paradygmatu wykładni prawa. Analizy te w szczególności ujawniają, że u podstaw każdej formy sprawczego współdziałania leży dedykowana jej – i tylko jej – stosowna norma

sankcjonowana, której zakres normowania obejmuje wyłącznie zachowanie jednego typu. Istotnym czynnikiem wspierającym takie ujęcie jest zasada odpowiedzialności tylko za to, co się uczyniło, a więc niezależnie od efektywności czynu sprawcy.

Słowa kluczowe: sprawstwo kierownicze, sprawstwo polecające, akcesoryjność, indywidualizacja odpowiedzialności karnej

Literatura

1. P. Kardas, *Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałania*, Kraków 2001;
2. A. Liszewska, *Współdziałanie przestępne w polskim prawie karnym. Analiza dogmatyczna*, Łódź 2004;
3. Ł. Pohl, *Obiektywna istota sprawstwa w ujęciu polskiego prawa karnego (uwagi na marginesie lektury pracy P. Kardasa „Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie”)*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2004, nr 2;
4. Ł. Pohl, *Zawartość normatywna przepisu art. 18 § 1 k.k.*, *Prokuratura i Prawo* 2006, nr 2;
5. Ł. Pohl, *O kulturze prowadzenia dyskusji i jej meritum słów kilka – uwagi na marginesie artykułu Piotra Kardasa „Sprawstwo kierownicze i polecające – wykonawcze czy niewykonawcze postaci sprawstwa?”*, *Przegląd Sądowy* 2006, nr 11–12;
6. Ł. Pohl, *Sprawstwo zleceńodawcze – nowa zjawiskowa forma czynu zabronionego (uwagi na tle projektu zmian kodeksu karnego)*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2007, nr 3;
7. Ł. Pohl, *Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym. Zagadnienia ogólne*, Poznań 2007;
8. Ł. Pohl, *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2015;
9. A. Zoll, *Sprawstwo bez wykonania czynu zabronionego*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2009, nr 2.